

Türkçe ile Hintçe/Urduca Arasındaki Bazı Ortak Deyimler

Gauhar IMAM

Sakarya Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Yüksek Lisans Öğrencisi

gauhar.imam.1@gmail.com

Özet

Dillerin kendilerine mahsus unsurları arasında bulunan deyimler, genellikle mecaz yoluyla ve kısa anlatım biçimleriyle önemli bir dil içi ihtiyacı karşılamaktadır. İçinden çıktığı toplumun düşünüş ve yaşayış biçimi ile şekillenen deyimlerin tıpkı atasözlerinde olduğu gibi ait olduğu toplumdaki topluma değişen yönleri bulunmaktadır.

Özellikle tercüme faaliyetlerinde atasözü ve deyimlerin bir başka dile aktarılması her zaman kolay ve hatta mümkün olamamaktadır. Bir nehrin ağzında biriken verimli alüvyon topraklarına gibi yüzyıllar boyu elde edilen birikimin somut birer göstergesi konumundaki deyimler, dillerin zenginlik ölçütü olarak da kabul edilegelmiştir.

Bu makalede, deyim kavramının özellikleri ile birlikte Türkçe ile Hintçe ve Urduca arasındaki ortak deyimler üzerinde durulacaktır. Tarafımızca yapılan incelemelerde adı geçen dillerde ortak kullanılan deyimlerin sayıca çok fazla olduğu görülmüştür. Bu diller ve milletler arasındaki tarihsel ilişkinin yanı sıra ortak kullanılan deyimlerin benzer dünya görüşünü yansıttığını da söylenebilir. Adı geçen dillerdeki ortak deyimlerden bir kısmı bu yazının konusunu oluşturmaktadır.

Anahtar kelimeler: deyim, Türkçe, Hintçe, Urduca

Some Common Idioms Between Turkish, Hindi and Urdu

Abstract

Idioms are one of that elements which are the part of the language. Usually, it plays an important role in linguistics as metaphors and short expressions. These idioms are shaped by the way of thinking and living

of the society in which they came from, have some aspects which differs from society to society, just like proverbs.

It is not always easy or even possible to transfer proverbs and idioms to another language, especially in translation activities. Idioms, which are concrete indicators of the accumulation of centuries, such as the fertile alluvial lands accumulated at the mouth of a river, have also been accepted as the criterion of wealth of languages.

This article will focus on the common idioms in Turkish, Hindi and Urdu along with the characteristics of the idiom concept. In our examination it has been seen that the number of common idioms in the mentioned languages are very high. In addition to the historical relationship between these languages and nations, it can be also said that the common idioms reflect a similar worldview. Some of the common idioms in the mentioned languages are the subject of this article.

Key words: idiom, Turkish, Hindi, Urdu.

Giriş

Deyimler, *deyim bilimi* (frazeologia) adı verilen bir bilim dalı tarafından incelenen dil unsurlarıdır. Yunanca phrasis kelimesine dayanan fraze < phraseus tabirinden başka olarak deyimler için *idiom* kelimesi ve idomları inceleyen alana da *idiomatic* adı verilmektedir.

Uzun'a göre İngilizcedeki "idiomatics" ve Almancadaki "phraseologie" terimleri birbirinden farklıdır. Bu iki sözcük birbiri yerine kullanılsa da aslında farklı çalışma alanları vardır. "Phraseologie" kalıplaşmış sözleri ifade ederken; "idiomatic" deyimleri incelemektedir (Subaşı Uzun, 1991: 29).

Aksan, frazeoloji veya idiomatiği dilbilimin alt dalları olarak değerlendirmiş ve bu alanları dilbilimde frazeoloji ya da idiomatik, kalıplaşmış birimlerin tümünü inceleyen bir alan olarak tarif etmiştir (1996: 171).

Türkçede ise deyimler için darbimesel, tabir, ıstılah gibi terimler kullanılmıştır. Bunlar arasında özellikle darbimesel, atasözleri karşılığında kullanılmış bir terimdir. Tanzimat'ın ilanından sonra deyim için *tabir* kelimesinin kullanıldığı görülmekle birlikte Cumhuriyet'in ilanından bu kullanım devam etmiştir. 1935 yılında o zamanki adıyla Türk Dili Araştırma Kurumu tarafından İstanbul'da yayımlanan Osmanlıcadan Türkçeye Cep Kılavuzunda tabir karşılığı olarak *terme* "terim", *expression* karşılığı olarak da "deyim" sözcüğü önerilmiştir (Sinan, 2008: 92).

Deyim için Hintçe ve Urduçada kullanılan özel bir terim olmamakla birlikte hem deyim hem de atasözünü karşılamak üzere kullanılan *muhavere*, kelime veya cümlenin bir parçasının gerçek anlamının dışında özel bir anlamı kastetmek için kullanılmaktadır.

Deyimler için çok sayıda tanımlama yapılmıştır. Türk Dil Kurumu, Güncel Türkçe Sözlükte deyim tanımı “Genellikle gerçek anlamından az çok ayrı, ilgi çekici bir anlam taşıyan kalıplaşmış anlatım, tabir” olarak yapılmıştır.

Ömer Asım Aksoy’a göre deyim, “Bir kavramı, bir durumu, ya çekici bir anlatımla ya da özel bir yapı içinde belirten ve çoğunun gerçek anlamlarından ayrı bir anlamı bulunan kalıplaşmış sözcük topluluğu ya da cümledir (2014: 52).

Aksoy, başka bir çalışmasında da deyimleri, “Bir gramer şekli veya çekici bir anlatım kılığı taşıyan ve -genel kural niteliğinde olmamak üzere çoğunun öz anlamından ayrı bir anlamı bulunan kalıplaşmış sözler” olarak tanımlar (1988: 148).

Hamidov, deyim şu şekilde tanımlamıştır: “Birkaç sözcükten meydana gelen ve kalıplaşarak mecaz bir anlam taşıyan, konuşmayı daha güzel ve etkili kılan, insanlar tarafından benimsenen, insanın yaşam tarzı, düşünceleri, umutları, dünyaya bakışı ve felsefesini ifade eden, halkın günlük yaşamında önemli yer tutmakta olan ve onun serveti olan ifadelerdir” (2006: 45).

Deyimlerin dildeki mahiyetini esas alan tanımında Aksan deyimleri “dili konuşan toplumun anlatımdaki gücünü ve başarısını, benzetmeye, nükteye olan eğilimini ortaya koyan öğelerdir” diye açıklamaktadır (1996: 31)

Niçeva ise deyimlerdeki kelimelerin anlamlarından uzaklaşmalarına vurgu yaptığı tanımında şu ifadeler yer vermektedir: “Deyimler, ayrı olarak şekillenen, nispeten sabit, anlama yeni bir anlam kazandıran, anlamını daha çok veya daha az veya tamamen kaybetmiş sözcük birimlerden oluşan, sözcüğe anlamsal ve fonksiyonel olarak yakın ama eşit olmayan, herkesçe bilinen sözcük üstü birleşmelerdir” olarak tanımlar (1987: 19).

Deyimlerin şekil özellikleri de muhtelif çalışmalara konu olmuştur. Özellikle manzum eserlerde, beyit esaslı nazım biçimlerinde görülen deyimlerin tasnif edilmesi deyimlerin biçim açısından incelenmesine kapı aralamıştır (bk. Gönen: 2008).

Gerçek anlamından az ya da çok oranda uzaklaşan kelimelerden örülü bir dil unsuru olarak kabul edilen deyimlerin ortaya çıkışlarının uzun bir sürece dayandığı bilinen bir durum halindedir. Bir

Türkçe ile Hintçe/Urduca Arasındaki Bazı Ortak Deyimler

milletin yaşam şeklinin, düşünme reflekslerinin içine doğdukları dilin imkânları ile somutlaştığı deyimler çoğu zaman diller için zenginlik alameti olarak kabul edilegelmiştir.

Günlük konuşma ve anlama alışkanlıklarının hem kaynağı hem de çıktısı olarak pratik bir işleve sahip olan deyimlerin özellikle mecaz ve benzetme gibi sanatlarla örülü olması anlamının ve anlaşmanın derinliğini artırmaktadır.

Uzun konuşma ve tasvirlerle anlatılması gereken olay veya durumların birkaç kelime ile anlatılabilmesine imkân veriyor olmaları deyimlerin en önemli özellikleri arasındadır. Bu yönüyle olsa gerektir ki deyimler ve elbette atasözleri hemen her dilde bulunmaktadır.

Diller arası tercüme faaliyetlerinde o millete ve dolayısıyla da o dile has unsurların başka bir dile aktarılması teknik bir metnin tercümesi gibi olamamaktadır. Millet hayatının uzun süre sonunda elde ettiği tecrübesinin yine kendine özgü anlama ve aktarma çabasıyla şekillenmesi üzerinde durduğumuz unsurların mahiyetini açıklamaya yeterli olabilir.

Deyimler, genellikle kalıplaşmış sözler olarak tarif edilmektedir. Bu yaklaşımın temelinde deyimleri ve atasözlerini oluşturan kelimelerin başka kelimelerle nöbetleşmemeleri ve kelime sıralarının değiştirilememesi gibi etkenler yer almaktadır. Bunların yanı sıra deyimler (ve atasözleri), dil ve söz ayrımında olduğu gibi, toplumun ortak malıdır ve toplumsal uzlaşmanın ürünüdür. Saussure'nin dil ve söz ayrımında vücut bulan bu anlayış için hem değiştirilebilir hem de değiştirilemez dediği hususu deyimler üzerinden okumak da mümkün olabilir.¹ Zira bireysel bir müdahale ile yapılacak değişikliğin sonunda ortaya çıkan yeni deyim formu (hem de yeni anlam) dilin toplumsal işlevinde gönderici ile alıcı arasında çözümlenemeyeceği, bu sebeple de anlaşma gerçekleşmeyeceği için bir karşılık bulamayacaktır. Dilin toplumsal ve bireysel kullanımında toplumsal tarafı temsil eden pek çok unsur bulunmaktadır. Bu unsurlar arasında deyimler de yer almaktadır. Bu unsurların *kalıplaşmış* olarak telakki edilmesinin ana nedeni de deyimlerin toplumsal mutabakat ile oluşmuş olmalarıdır.

Türkçe ile Hintçe/Urduca Arasındaki Tarihî Münasebet

Bir Altay dili olan Türkçe ile Hint Avrupa dil ailesine mensup Hintçe ve Urduca arasındaki ilişki, genetik bir birliğe dayanmamakla birlikte uzun süreli etkileşimin neticesinde ortaya çıkmıştır.

---

¹ Bu konuda ayrıca bk. Kerimoğlu, 2021: 32.

Güney Asya'nın kadim üç büyük memleketi olan Arabistan, Hindistan ve Çin topraklarının hepsiyle teması erken tarihlere denk gelen Türk kavimlerinin gittikleri her coğrafyaya tesiri olmuştur.

Eski yerli Hint dillerinde görülen bazı Türkçe kelimelerden hareketle Hintliler ve Türkler arasındaki ilişkinin milattan önceye tarihlendirildiği çalışmalar mevcuttur. M.Ö. 1000'li yıllarda demiri kullandıkları biline Hintlilerin bu sanatı, Orta Asya Türklerinden öğrendiklerinden de bahsedilmektedir (Gedikli, 2008).

Müslümanların Hindistan'a girişleri VII. yüzyıla rastlamaktadır. Bu yüzyılda yapılan seferlerin tesiri kuvvetli değildi. Hindistan topraklarında etkisi kuvvetle görülen seferler ise 11. asrın başlarına denk gelmektedir. O dönemde siyasi bir otoriteden yoksun bulunan Hint prenslikleri, bu saldırılara karşılık verememiş ve geriye çekilmek zorunda kalmışlardır. Bu durumun neticesinde Kuzey Hindistan'da Türk Sultanlığı kurulmuştur (Bokuleva vd., 2012: 442).

Daha sonra başkenti Gazne olacak olan bu devletin hükümdarı Mahmut'un ordusu Pencap'ı ele geçirmiş ve 1026'ya kadar devam ettirmiştir. Bu süre içinde Hindistan'da çeşitli medreseler açılmış ve İslamiyet yayılmaya başlamıştır.

Gazneli Mahmut'un ölümünden sonra Selçuklular tarafından gelen tehditler neticesinde devletin başkenti Gazne'den Lahor'a taşınmıştır. Mahmut'un vefatından sonra halefi olan Kutbettin Aybek kendini Kuzey Hindistan'ın hükümdarı ilan etmiş, böylece Delhi Türk Sultanlığı² ortaya çıkmıştır. Aybek öldükten sonra Gulyam Hanedanı, İltutmuş, Balaban, Kalaç Hanedanı, Tuğluklar, sırayla iktidara gelerek kendi hâkimiyetlerini sürdürmüşlerdir (Bokuleva vd., 2012: 443).

Hindistan topraklarında bu denli bir Türk hâkimiyetinin kurulmasıyla Türkçe buralarda tek ve hakim dil olmamakla birlikte bu bölgedeki dillerin gelişme evrelerine etki etmiştir.³

---

² “Sultanlığın gerçek anlamda kurucusu ise Kutbüddin Aybeg'in damadı ve halefi Şemseddin İltutmuş'tur. İltutmuş, Kutbüddin Aybeg'in ölümünden sonra taht iddiasında bulunan Tâceddin Yıldız ve Nâsırüddin Kabâce'yi ortadan kaldırarak tahta oturdu ve Bihâr, Ranthambhor, Mandor, Lahor, Mültan, Bengal, Bilsan (Bhilsa) ve Uccain'i zaptederek yerini sağlaştırdı. Ayrıca Celâleddin Hârizmşah'ın yardım isteğini geri çevirerek Moğol tehdidini önledi ... Delhi Sultanlığı'nda devletin resmî dili Farsça idi. Zamanla bu dil ile yerlilerin dili Hintçe'nin karışımından Ordu dili de denilen Urduca ortaya çıkmıştır. Delhi Sultanlığı'nın aslı unsuru olan müslüman Türkler Moğol tehdidi yüzünden Hindistan'da, dolayısıyla yoğun bir Hindu atmosferinde yaşadıkları için Sünniliğe sıkı sıkıya bağlı kalmışlardır.” DİA, Cilt: 9, 130-131.

³ “Türk milleti tarih boyunca türlü din, medeniyet ve coğrafi saha değiştirmiştir. Bu durum Türkçenin de gelişmesine, mühim değişikliklere uğramasına sebep olmuştur. Bununla beraber Türk dili, bünyesindeki hayrete şayan kudret ve

Türkçe ile Hintçe ve Urduca⁴ arasındaki ortak kelimeler de bu diller arasındaki ilişkinin başka bir veçhesini ortaya koymaktadır. Hintçe ve Urduçada yer alan Türkçe kelimelerin yanı sıra Türkçe ile Hintçe ve Urduçada Farsça ve Arapça kelimeler de bulunmaktadır (Khan, 2014: 78).

Dil Kültür İlişkisi

Kültür, kendisini oluşturan dil, din, tarih, edebiyat, sanat, müzik, mimari ve coğrafya gibi unsurlarla teçhiz edilmiş ve kapsamı oldukça geniş olan bir birikimi temsil eder.

Kültürün ortaya çıkması süregelen bir birikimin neticesidir. Kültür, aynı zamanda bir etkileşim faaliyetidir. Yaşanılan olay, olgu ve durumların etkileşimle paylaşılması ve kabul görecik yaygınlaşması yeni kültürel unsurların/değerlerin ortaya çıkmasını sağlamaktadır (Göçer, 2012: 50).

Kültürü “*Bir milletin dinî, ahlaki, akli, estetik, lisani, iktisadi ve fennî hayatlarının ahenkli bir bütünüdür*” (1975: 27) şeklinde tarif eden Gökalp de kültürün bu çok yönlü yanına vurgu yapmaktadır.

Kültürün aktarılmasında rolü olan unsurlar arasındaki en önemlisi dildir. İçinden çıktığı toplumun bütün birikimini bünyesinde taşıyan dilin bir nehir gibi dolaştığı yerlerden beslenmesi ve gittiği yerleri beslemesini en çok da Türkçeye uygun bir benzetme olarak kaydedilmeyi gerektirmektedir.

Aynı coğrafyada bir arada yaşayan milletlerin birbirlerinden etkilenmeleri kaçınılmazdır. Bu etkileşimi dillerindeki ortak unsurlardan hareketle gözlemek de mümkündür. *Varlığın evi* olarak tarif edilen dilin nesiller arasındaki kültürel aktarımındaki en önemli vasıta olduğu da alanyazında fikir birliğine varılmış bir hususiyettir.

Kültür ile dilin birbirinden ayrılmaz iki tarafı oluşturmalarının yanı sıra dil, fertten topluma kadar sırasıyla düşüncenin üretilmesi, bireyler arasındaki bildirişim ve milletler arasındaki etkileşimin aracısı olarak insanlık tarihi ile yaşıt ve aynı ölçüde de farklı bir dağılım göstermektedir. İnsanoğlunun yeryüzündeki macerası ile dillerin macerası bu açıdan bir paralellik arz etmektedir.

---

hayatiyet sayesinde mücadele ettiği dil ve kültürlere yalnız mukavemet etmemiş çok kere de zafer kazanmıştır” (Turan, 1980: 191).

⁴ Bu üç dil arasındaki ilişkiye dikkat çekmek için yapılan bir çalışma: Nuray Özenç, Türkçe, Hintçe ve Urdu Atasözleri ve Deyimler, 1. bs. (Konya: Eğitim Yayınevi, 2018)

Türkçe ile Hintçe/Urduca Arasındaki Ortak Deyimler

Hemen her dilde görülen deyimlerin içinden çıktıkları toplumun kimi özelliklerini yansıttığı muhakkaktır. Her millete özgü olan nitelikleri o milletin ortak çaba ile meydana getirdiği tüm ürünlerinde görmek mümkündür.

Kişinin ve toplumların içinde buldukları durumları veya yaşadıkları olayları aktarma sırasında müracaat ettikleri *pratik* ve *etkili* sözlerden olan deyimlerin farklı milletlerde ortaklaştığı yanları da bulunmaktadır. Belirli bir olay ve fıkra gibi bir temele dayanmayan, insanın dünyayı algılama şeklini ele veren durumlarda görülen bu ortaklık/benzerlik özellikle öfke, sevinç, telaş, sevgi, şaşırma gibi duyguların ifadesinde daha çok görülmektedir.

Türkçe ile Hintçe ve Urduçada görülen ortak deyimler de yukarıda çerçevesi çizilen düzlemde ele alındığında şu deyimlerin ortaklığı görülebilmektedir:

Aptal yerine koymak

(Hiçbir şeyden anlamaz, bilmez sanmak, birine aptal gözüyle bakmak) (TDK)

Ullu Banana/Samajhna.

उल्लू बनाना/ समझना

الو بنانا/سمجھنا

Ullu: baykuş

Banana: yapmak

Samajhna: bilmek, anlamak.

(Murkh samacna. Dusre ko aggyani samacna) “*Aptal saymak, bilmek. Başka birini bilmez, bilgisiz saymak*”

Ullu, Hintçe ve Urduçada *baykuş* anlamına gelmektedir. Baykuş, hem Hint hem de Türk kültüründe uğursuz olduğuna inanılan kuşlardan biridir. Edebî metinlerde bu kuş üzerinden pek çok anlatıma rastlanır. Başının büyük olması sebebiyle gurur ve kibir sembolü olarak da anılmaktadır. Baykuşun olumsuz anlam çağrışımlarının dışında kalan ve tek olumlu yönü olarak

ifade edilen özelliği ise sessizliği dolayısıyla inzivaya çekildiğidir.⁵ Yanı sıra Hint kültüründe geceleri ortaya çıktığı ve gündüz yerine yaşantısını karanlıkta sürdürdüğü için akılsız olarak değerlendirilir. Türkçede *aptal yerine koymak* deyiminin anlamsal içeriğinin aynı anlam çerçevesinde Hintçede baykuş ile karşılaşmasının sebebi budur. Her iki muhitte de birini bilmez saymak ve *onun ilgili konuyu anlamayacağına kanaat getirerek ona göre davranmak* anlam içeriği ortaktır.

Gözlerini kaçırmak

(Biriyle göz göze gelmemek için gözlerini başka bir tarafa çevirmek) (TDK)

Aankhen Çura Lena / Jana

आँखें चुरा लेना/ जाना

آنکھیں چرا لینا / جانا

Aankhen: gözler

Çura Lena: çalmak

Çura Jana: çalmak

(Katra Jana. Aghmaas karna.) “*Herhangi bir şeyden veya kimseden kaçınmak. Göz göze gelmemek için birinden kaçmak.*”

Gözleri kaçırmak, yüzleşilmek istenmeyen durumlarda kullanılan bir deyimdir. Türkçe kullanılıştta kullanılan *kaçırmak* fiili, kaçmak eylemine imkan oluşturmak anlamının dışında, *sızdırmak*, *yetişememek*, *delirmek* gibi muhtelif anlamlara sahiptir. Mecaz kullanımına uygun olarak göz organının değil; görmek eyleminin ve dolayısıyla karşılaşmak fiilinin gerçekleşmesine imkan tanımamak anlamıyla kullanılan kaçırılmak kelimesinin yerine Hintçede çalmak fiilinin kullanıldığı görülmektedir. Esasında, çalmak eylemi de herhangi bir şeyi kaçırılmak anlamına gelmektedir. Gözlerin kaçırılmasının ya da çalınmasının bulunduğu ortak nokta, görmek, karşılaşmak veya muhatap olunmak istenmeyen bir durum karşısında gözlerin kişinin bu arzusuna göre başka bir yönde muhafazasını sağlamaktır.

⁵ Ayrıntılı bilgi için bk. Şentürk, 2017: 121-124.

Gözden kaybolmak

(Ortadan çekilmek veya görünmez olmak, kaybolmak) (TDK)

Aankhon se Ocal Hona.

आँखों से ओझल होना

آنکھوں سے اوجھل ہونا

Aankhon: gözler

Se: -DAn

Ochal hona: kaybolmak, uzaklaşmak, ıramak.

(Nazron se gayab hona, poşıda hona, çhhup Jana) “*Gözden kaybolmak, saklanmak, gizlenmek*”

Kişinin veya eşyanın varlığının başkaları tarafından algılanması büyük oranda görme duyusu ile tespit edilen bir durumdur. Gözden kaybolanın genellikle canlı birer varlık, özellikle insan olduğu bilinmektedir. Zira, bu deyimdeki anlam da *varlığını gizlemek* üzerine kuruludur. Bu tutum da kişinin bilinçli bir tavrını, tercihini göstermektedir. Türkçede kaybolmak fiili ile yakın anlama sahip yitmek fiili de bulunmaktadır. Ancak yitmek, yitirmek ile kaybolmak arasında şöyle bir fark olduğunu söylemek mümkündür. Yitirmek kişinin elinde olmayan durumlar için kullanılırken, kaybolmak hem kişinin elinde olmayan durumları hem de bilinçli olarak gösterdiği tavırlarda karşımıza çıkabilir. Bu deyimın Hintçe karşılığında kullanılan *ocal hona* fiili de aniden kaybolmak anlamına gelmektedir. Kaybolmak fiili, hem Türkçede hem Hintçede “*Güneş tepelerin ardından kayboldu*” gibi örneklerde aynı anlama gelecek şekilde kullanılmaktadır.

Kulağını açmak

(Bütün dikkatini vererek dinlemek, söylenenlere dikkat etmek) (TDK)

Kan Kholna

कान खोलना

کان کھولنا

Kan: kulak

Kholna: açmak

(Kisi ki baat sunne ke liye mutawacceh hona) “*Konuşan birinin ne söylediğini dinlemek için çaba göstermek*”

Deyimlerin genel hususiyetleri arasında olan mecazlı söyleyiş bu deyimde de görülmektedir. Kulağın açılmasından murad, dikkat çekmek ve ihtar algısının gerçekleşmesini vurgulamaktır. Bu deyim hem Türkçe hem de Hintçede aynı işlevin karşılanmasında kullanılmaktadır. “Kan khol kar sun lo aj ke baad tumharı koı bhi şikayat nahı aanı çahiye” (*Kulağımı aç da dinle bugünden itibaren senin hakkında hiç bir şikayet duymayayım*).

Beş duyu organından olan kulak seslerin çözümlenerek anlama dönüştürülme işleminin ilk alıcısı durumundadır. Kulak gerektiğinde açılan aksi halde kapalı tutulan bir organ olmadığına göre *kulağını açmak* deyimini söylenenlerin işitilmesi ile yetinilmemesi gerektiğini; tüm dikkatin verilmesi gerektiğini ifade etmektedir. Türkçede, söylenenlerin dikkatsiz, umursamadan veya ciddiye alınmayarak muhatap olunduğu durumlarda kullanılan *kulağının üstüne yatmak* ve *kulak tıkamak* deyimleri de benzer kavram alanı içinde değerlendirilir.

Dikkati toplamak ve uyarı işlevinin yanı sıra *kulağını açmak* deyimini, Hintçede, birini ya da birilerini gelen tehlikeden uyarmak amacıyla kullanılmaktadır. Muhtemel tehlikelere karşı kişiyi önceden uyarmak ve bilinçlendirmek üzere [onun] *kulağını açtım* şeklinde kullanılmaktadır. Muhatabın bilgilendirildiğini/bilinçlendirildiğini, dolayısıyla, başkasının sözüyle hareket edilmesinin önüne geçildiği mesajı verilmiş olmaktadır. Aynı işlevi karşılamak üzere Türkçede kullanılan *gözünü açmak* deyiminin kullanıldığı görülmektedir. Algının alımlama noktalarından olan göz ve kulak organlarının açmak fiili ile birlikte kullanılması hem Türkçe hem de Hintçede ortaktır. Bu durumun diğer dillerde görülmesi de pek muhtemeldir.

(Gözleri) Ateş saçmak

(Gözleri) Ateş püskürtmek

(Çok kızmak, çok öfkelenmek) (TDK)

Aankh seAngaare Barsana

आँख से अंगार बरसाना

آنکھ سے انگار برسانا

Aankh: göz

Se: -DAn

Angaar: ateş

Barsana: yağdırmak

(Bahut zeyada gussa hona) “*Aşırı derecede öfkelenmek*”

Görme organı olarak işlev gören göz, sözlü ve yazılı lietratürde çok farklı işlevler üstlenmiştir. Sevgiliden görülen teveccühün anlaşıldığı kaynak olarak değerlendirilmesinin yanı sıra karşısındakine çok güvenmek anlamıyla kullanılan gözü kapalı (olmak) deyimi veya uyanık kimseleri tavsif etmek için kullanılan *açık göz* vb. muhtelif örneklerde de görüldüğü üzere kullanım alanı son derece geniştir. Birinin içinde bulunduğu duygu durumunu anlamak veya anlatmak için göz ilk ipcunun elde edildiği nokta durumundadır. Gözlerin kalbin aynası olarak nitelendirilmesi de bu sebeptir.

Türkçede (gözleri) ateş saçmak/püskürtmek şeklinde kullanılan deyim Hince/Urducada yağdırmak fiiliyle kullanıldığı görülmektedir. Ateşin yakıcı, azap verici gibi nitelikleri ile öfke duygusunun birbirine benzetildiği bu deyimde, öfkenin kaynağının/muhatap ile temas noktasının göz olması hem Türkçede hem de Hince/Urducada ortaktır. Kişinin içinde bulunduğu ruh halinin dış dünyaya açılan penceresi gibi değerlendirilecek gözlerin sevinç, keder, hüzn, heyecan ve öfke gibi hislerin okunduğu bir gösteren olarak değerlendirilmesinin yalnızca bu dillerde görülen bir özellik olmadığı aşikardır. Bunun yanında Türkçede ile Hince/Urducadaki bu ortaklık başka deyimlerde de görülmektedir. Öfke ile dolmuş görünen bir kişinin genişleyen damarlarına dolan kan sebebiyle kalp ritmindeki değişikliklerin de tesiriyle rengi kızarmaya döner. Bu noktadan hareketle ateşe benzetilen bu görüntü ile ateşin yakıcılığı ile fazlasıyla öfkelenmiş birinin söz ve davranışları da aynı derecede yakıcı/kırıcı olacaktır. Türkçede ateşin gözlerden *saçılan* veya *püskürtülen* olarak işaretlenmesine karşılık Hince/Urducada *yağdırılmasının* da ortak tarafları bulunmaktadır. İstiab haddi dolan bir maddenin bu hadden sonrakileri, yağmur yüklü bulutlarda olduğu gibi, saçması, püskürtmesi veya yağdırması şeklinde değerlendirilmiştir.

Belini kırmak

(Birini bir şey yapamaz duruma getirmek, bir işin en güç tarafını yapmak) (TDK)

Kamar Torna

कमर तोड़ना

کمر توڑنا

Kamar: bel

Torna: kırmak

(Himmat past hona, mayus karna, aacız karna) “*Pes etmek, umudunu kaybetmek, bir şey yapamamak durumuna getirmek*”

Bel, anatomik olarak insan bedeninin orta kısmıdır ve bedenin alt ve üst bölümleri arasındaki bağlantı noktası olarak değerlendirilebilir. Hem kemik hem de sinirlerin karmaşık bir sistemle bulunduğu bu bölgenin bedenin orta kısımda olması yarıyı geçmek ve yarılamak için bir sınır hattı gibi değerlendirilmesine imkan vermektedir. *Belini kırmak* deyiminin Türkçedeki yaygın kullanılışı da bu anlam çerçevesinde istimal edilmektedir. Deyimin, belin bedendeki konumu ve işlevi ile paralel olmak üzere, azmetmek için bir sebep veya karamsarlığa sevk edici mahiyette kullanılışı hem Türkçede hem de Hintçe/Urducada benzer şekildedir. Belini kırmak, yarıyı geçmek yani başarmak için zor olanı atlatmak, geride bırakmak anlamını taşımaktadır. Aynı zamandan kırmak fiilinin edilgen çatılı biçiminde ise ana merkezin dağılması suretiyle iş yapamaz hale gelmek, perişan olmak anlamındaki kullanımları da yine hem Türkçede hem de Hintçe/Urducada müşterektir.

Ağzının suyu akmak

(Çok beğenip isteyecek duruma gelmek, imrenmek) (TDK)

Munh se Laar Tapakna

मुंह से लाड़ टपकना

Munh: ağız

Se: -Dan

Laar: ağızından çıkan su

Tapakna: damlamak

(Lalçana, ci karna) “*İmrenmek, bir şeye canı istemek*”

Hem lafzen hem de mana itibariyle Türkçe ve Hintçe/Urducada ortak kullanılışı olan bu deyimde, arzu edilen bir şey veya bir durum karşısında fiziksel bir eylemin çağrışımından faydalanıldığı görülmektedir.

Birinin ağzının suyunun akmasının mecaz yoluyla söz konusu edildiği birçok durumun görülmesinin yanı sıra bu deyim somut karşılıkları da bulunmaktadır. Karnı aç olan birinin gördüğü ve dinlediği yiyecekler karşısında yemeğe olan ihtiyacını tasvir etmek için kullanılabilir. Bu durum, deyimde de görülen gerçek anlamıyla ağız suyunun fiziksel olarak akması ile gerçeklik boyutunu oluşturmaktadır. Bu durum, limon vb. asit içeriğine sahip yiyecek ve içecekler karşısında da insan bedeninin somut bir karşılığı olarak meydana çıkmaktadır. Bu somut durumlardan başka olmak üzere kişinin bir eşya, mevki veya sahip olmak istenen olanaklar gibi kazançlar karşısında insanın içinden gelen istekleri belirtmek üzere de bu deyim kullanıldığı görülmektedir. Bu, daha çok imrenmek anlamının ön plana çıktığı durumları işaretlemektedir.

Bir tutmak (görmek)

Eşit görmek, farklı muamelede bulunmamak, eşit saymak) (TDK)

Ek Aankh se Dekhna

एक आँख से देखना

ایک آنکھ سے دیکھنا

Ek: bir

Aankh: göz

Se: -Dan

Dekhna: bakmak

(Ek caisa samacna) “Herkesi eşit saymak”

Bir, hem sayı adı hem de *aynı* anlamında bir kelime olarak kullanılmaktadır. Bir olanın çokluk karşısındaki durumu ise sadece niceliksel olarak hesap edilebilecek bir durum değildir. Zira bir olanın, kendi türünün dışındakiler ile arasındaki farka işaret etmesi dolayısıyla nitelik olarak algılanması söz konusudur. Bir saymak veya bir tutmak deyimlerindeki anlam, bu çerçeveden de gözlenebilir. Nitelik bakımından eş saymak anlamındaki bu deyim Türkçe ve Hintçe/Urducada aynı bakış açısıyla kullanılagelmiştir. Deyimin Hint/Urdu kültüründe objektiflik alameti olarak

kullanıldığını da eklemek gerekmektedir. Görevi dolayısıyla herkese eşit davranması beklenen hakimlerin ve kanun icracılarının yaptıkları iş ve işlemlerde de kullanılabilen bir deyimdir.

(Bir yerde) gözünü açmak

(Uyanık, dikkatli olmak. Birisine bilgileri vererek görüşünü genişletmek. Uykudan uyanmak. Bir kimseyi uyarmak) (TDK)

Aankh Khulna

आँख खुलना

آنکھ کھلنا

Aankh: göz

Khulna: açılmak

(Saçet hona) “Uyanık olmak”

Görmek için açık olması gereken bir organın bu niteliğine vurgu yapılan bu deyimde bakmak ve görmek arasındaki karşıtlığın bir yanılması görülmektedir. Kişinin gerçekleşen durum ve olaylar karşısındaki farkındalığının genişlemesi Türkçe ve Hintçe/Urduca da benzer bir şekilde ele alınmıştır.

Geceyi gündüze katmak

Ara vermeden devamlı çalışmak, büyük çaba göstermek) (TDK)

Raat Din Ek Karna

रात दिन एक करना

رات دن ایک کرنا

Raat: gece

Din: gündüz

Ek: bir

Karna: etmek

(Bahut kathin parişram karna) “Çok fazla çalışmak”

Gece ve gündüz belirli bir düzen içinde sıralı olarak gerçekleşen ve aralarında birini diğerinden ayırmaya yarayan sınırların belirgin olduğu gün dönümleridir. Normal şartlar altında insanlar yaşamlarını gündüzleri çalışarak geceleri ise dinlenerek geçirirler. Yani gece ve gündüz arasındaki sınırları muhafaza ederler. Çalışmak ve dinlenmek etrafına toplayabileceğim iş ve işlemler aslında gece ile gündüz arasındaki sınırın bir başka tarafıdır. Gece ile gündüz ayrımı yapmadan devamlı surette çalışmak veya dinlenmek zamanın bölünmesinde de bir karmaşa ortaya çıkarır. Ara vermeksizin çok çalışmak anlamında kullanılan geceyi gündüze katmak deyimindeki kelime sırası da bu bölümlenmeyi ele vermektedir. Normal şartlar altında, gündüzleri çalışılan vakit olarak değerlendirdiğimizde bu süreye geceyi de ilave etmek suretiyle çalışma zamanı arttırılmış olmaktadır. Deyimin Hintçe/Urducadaki kullanımında da aynı hale getirmek anlamıyla yer alan *bir* kelmesine yer verilmiştir. Gece ile gündüzün bir edilmesi yani aradaki sınırın ortadan kaldırılmasına vurgu yapılmaktadır.

Başının etini yemek

Sürekli olarak bıktırınca kadar birinden bir şey istemek, bu sebeple onu rahatsız edip üzme) (TDK)

Khopri Khana

खोपड़ी खाना

کھوپڑی کھانا

Khopri: baş

Khana: yemek

(Bahut baten kar ke pareşan karna) “Çok fazla konuşarak birini perişan etmek”

Anlamak, anlayışla muhakeme ve mukabele edebilmek insanoğlunun en mühim meziyetlerindedir. Bu sebeple baş/akıl sağlığı, en az beden sağlığı kadar tarih boyunca söze konu edilmiştir. Mecaz yoluyla icra edilen bu deyimın Hintçe/Urducadaki karşılığı olarak sayabileceğimiz *khopri khana* et kelimesi yer almamaktadır. Türkçedekine benzer bir kullanılışı şu örnekte görmek mümkündür: “Co kahna hai saaf saaf kaho is tarah faltu baaten kar ke meri *khopri mat khao*” (Ne söyleyecekseniz güzelce söyleyin; boş boş konuşup başımın etini yemeyin)

Belayı satın almak

Kendi davranışları yüzünden tehlikeyi üstüne çekmek) (TDK)

Aafat/Musebat Mol Lena

आफत/ मुसीबत मोल लेना

آفت / مصیبت مول لینا

Mol: satın

Lena: almak

(Can booch kar kisi afat men parna. Sankat ko nyota dena) “*bilerek tehlikeli bir duruma girmek, bil bil aafeti çağırarak*”

Birinin bir şeyi satın alması kendi iradesiyle gerçekleşmektedir. Kişinin kendi tercihi söz konusudur ve her tercihin sonuçları da tercih edeni etkilemektedir. Satın almak tamlamasının anlamı Türkçede almak fiiliyle de icra edilebilmektedir. Bu açıdan bakıldığında Türkçe ve Hintçe/Urducadaki deyim arasında tam bir müştereklik bulunmaktadır. Kişinin kendi yapıp ettiklerinin bir sonucu olarak kendini zor bir duruma düşürmesini Urduca şu cümle örneklemeaktadır: “*Tumhare sath ticaret kar ke maine aafat mol le li, tum niyet ke beiman aadmi ho*” (Seninle ticaret başlayarak ben belayı satın aldım çünkü sen dolandırıcı bir insansın).”

Sonuç

Bir dilin söz hazinesi içinde özel bir yeri bulunan deyimlerin büyük çoğunluğu içinden çıktığı dilin ve toplumun kendine mahsus özelliklerini yansıttığının yanı sıra toplum yaşamının hemen her anında görülen olay ve karşılaşılan durumları ifade etmekte müracaat edilen sanatlı ve ekonomik taraflarıyla hemen her dilde kendilerine yer bulmuşlardır.

Farklı milletler olmalarına rağmen Türk ile Hint ve Urduların dillerinde görülen deyimler konusunda, düşüncenin ve hissin dışı vurumu sırasında bazı ortak tarafların bulunduğu görülmektedir. Bu durumun iki ana sebebe dayandığını söylemek mümkündür: a) İnsana özgü his ve düşüncelerin ses temelli bir aktarım aracı olarak dilde karşılığını bulan anlamlar üzerinden aktarılması sırasında dili ve milliyeti ne olursa olsun *insanın* ortak taraflarının bulunması. Bahar mevsiminin gelişinin dünyanın her yerinde benzer bir his ile karşılanması gibi örneğin öfkenin ve sevincin bireyden muhatabına ulaştığı ilk kaynak olarak gözün söze konu edilmesi bu ortak paydanın bir ögesi durumundadır. b) Dillerin *özel* unsurları olan deyimlerin farklı toplulukların

dillerinde de görülmesi inanç ve tarih birlikteliği gibi ortak paydaya sahip oluşlarından kaynaklanabilmektedir. Aynı coğrafyada uzun süre bir arada bulunan milletlerin kelime alışverişi kadar birbirlerinin kültürel birikimlerinden faydalanmaları mümkün olabilmektedir. Türkçe ile Hintçe ve Urduca arasındaki bu ortaklığın tek bir sebebe bağlanabilmesi ise şimdilik mümkün görünmemektedir.

Kaynakça

AKSAN, D., 2000. Türkçenin Sözcükleri, Ankara, 249s.

AKSOY, Ö. A., 1962. “Atasözleri, Deyimler”, Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten, ss. 131-166.

AKSOY, Ö. A., 2014. Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü.

BOKULEVA, B., AVAKOVA, R., ABELDAYEV, J., 2012. “Türk Kültürünün Hindistan Uygarlığına Etkisi”, Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi, (XII/1), ss. 441-454.

FAROOQI, N. R., “Delhi Sultanlığı”, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C: 9, 130-132.

GEDİKLİ, O., “Hindistan’da Türk İzleri -1”, Ufuk Ötesi http://www.ufukotesi.com/yazigoster.asp?yazi_no=20070388 (Erişim tarihi: 05.04.2022).

GÖÇER, A., (2012). “Dil-Kültür İlişkisi ve Etkileşimi Üzerine”, Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi, (CIII/729 Eylül).

GÖKALP, Z., (1975). Türkçülüğün Esasları, Sebil Matbaacılık, İstanbul.

GÖNEN, S., 2008. “Deyimlere Şekil Açısından Bir Yaklaşım Örneği”, Selçuk Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Dergisi, (20), ss. 207-217.

HAMİDOV, H., “Türkçe Deyimlerin Anlam Özellikleri: Konuşma ile İlgili Deyimler”, Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi, (22), ss. 39-45.

KERİMOĞLU, C., 2021. Kuram ve Uygulamalarla Dilbilim, Göstergebilim ve Türkoloji Genel Dilbilime Giriş, Pegem Akademi, 399 s.

Türkçe ile Hintçe/Urduca Arasındaki Bazı Ortak Deyimler

KHAN, G. M., 2014. Türkçe ve Hintçe-Urduda Ortak Kelimeler, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.

KÜVLYOVA-MİŞAYKOVA, V., 1986. Фразеологизмите в българския език (Frazеologizmite v bilgarskiya ezik), Sofya.

NİÇEVA, K., 1987. Българска фразеология, Sofya.

ÖZENÇ, N., 2018. Türkçe, Hintçe ve Urdu Atasözleri ve Deyimler, Eğitim Yayınevi, Konya.

SİNAN, A. T., 2008. “Deyim Kavramı Üzerine Notlar-I”, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, (18/2), ss. 91-98.

SUBAŞI UZUN, L., 1991. “Deyimleşme ve Türkçede Deyimleşme Dereceleri”, Dilbilim Araştırmaları Dergisi, (2), ss. 29-39.

ŞENTÜRK, A. A., (2017). Osmanlı Şiiri Kılavuzu II, OSEDAM Osmanlı Edebiyatı Araştırmaları Merkezi.

TDK, Güncel Türkçe Sözlük.

TURAN, O., (1980). Tarihî Akış İçinde Din ve Medeniyet, Nakışlar Yayınevi, İstanbul.